

Négyesi Lajos[✦]

A vér nélküli győzelem a háborúban és a háborús pusztítás redukálásának lehetősége

DOI 10.17047/HADTUD.2024.34.3.17

A háború Clausewitz véleménye szerint: „az erőszak ténye, amelynek alkalmazásában határ nincsen.” Az erőszak következménye a pusztítás, mely akár az érintett ország teljes megsemmisüléséhez vezethet. Sunzi a neves kínai hadtudós így foglalta össze a háború lényegét: „A háború az ország legfontosabb ügye, az élet és a halál alapja, a túlélés, illetve a pusztulás útja.” Az erőszak és pusztítás világában halvány reménysugárként él a vér nélküli győzelem gondolata. Sunzi szerint a legjobb hadvezér „küzdelenél nélkül hódoltatja meg az ellenséges sereget”. Ezt erősíti Zrínyi Miklós a Vitéz hadnagy című munkájának 30. aforizmusában: „Minden győzelem jó és nagy, de az mely a mi akaratumk és vérontás nélkül meglehet, legjobb és szebb és dicsőségesebb.” A hadtudósok körében kezdettől jelen van a vér nélküli győzelem és a pusztítás redukálásának gondolata, de a valós példák alapján csak ritka lehetőségként számoltak vele. Liddell Hart a stratégiában látta meg azt az eszközt mely lehetőséget ad az ellenfél gyenge pontjainak felfedésére és céltudatos támadására, melynek eredményeként létrejön a „megingatás, melynek következménye lehet az ellenség összeomlása vagy könnyebb szétzúzása az ütközetben”. A 21. század információs hadviselése a megingatás hatékony eszköze lehet, mellyel elérhetjük a vér nélküli győzelmet.

KULCSSZAVAK: vér nélküli győzelem, Sunzi, Zrínyi, Clausewitz, Liddell Hart

The Bloodless Victory in War and Possibility of the Reduction of War Destruction

According to Clausewitz, war is “the fact of violence, the application of which has no limits”. The consequence of violence is destruction, which can even lead to the complete devastation of the country concerned. Sun Tzu, the famous Chinese military scientist, summed up the essence of war as follows: “War is the most important matter of a country, the basis of life and death, the path of survival and destruction.” In the world of violence and destruction, the idea of bloodless victory lives as promise of hope. According to Sun Tzu, the best commander “conquers the enemy army without a fight”. This is emphasized by Miklós Zrínyi in the 30th

✦ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training, Associate professor; e-mail:negyesi.lajos@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-6632-5575>

aphorism of his work "The Valiant Lieutenant": "All victories are good and great, but the one that can be achieved according to our will and without bloodshed is the best, most beautiful and most glorious". The idea of a bloodless victory and the reduction of destruction has been a concept of military scientists for a long time, but based on real examples it was only considered as a rare possibility. Liddell Hart considered strategy as a tool that allows the disclosure of the enemy's weak points and attack them with purpose, resulting in "a shake-up that may result in the enemy collapsing or being more easily crushed in battle." Information warfare in the 21st century can be an effective tool for shake-up, through which a bloodless victory can be achieved.

KEYWORDS: bloodless victory, Sun Tzu, Zrínyi, Clausewitz, Liddell Hart

Tekintve, hogy a háborúban az erő alkalmazásának célja a szembenálló fél megsemmisítése, kijelenthetjük-e, hogy az országok közötti fegyveres konfliktusoknak minden esetben elengedhetetlen velejárója az emberek, a teremtett és az épített világ elpusztítása?

Clausewitz véleménye szerint: „a háború az erőszak alkalmazása, amelynek nincsenek határai; az egyik fél törvényt szab a másik számára, kölcsönhatás keletkezik, melynek fogalma szerint e tényezőnek a végletekig kell fokozódnia.”¹ Ezzel együtt azért azt is szükségesnek látja megjegyezni, hogy ennek lehet olyan formája, mely pusztítás nélkül éri el a célját.

„Ha az ütközetek célja nem mindig a részt vevő haderő megsemmisítésében rejlik, ha céljukat az elhatározásnak és az abból adódó körülményeknek köszönhetően gyakran még anélkül is elérik, hogy sor kerülne az ütközetre, akkor érhetővé válik, hogy lehet egész hadjáratokat igen tevékenyen vezetni anélkül, hogy ezen hadjáratok során a tényleges ütközetek jelentős szerepet játszanának.”²

A legnagyobb veszélyt a szervezett emberi közösségek közötti erőszakos konfliktusok tudják előidézni, amit háborúként definiálunk. Ennek legfontosabb kritériuma, hogy szervezett formában társadalmi szinten jön létre, tehát a háború, mint jelenség az ember által alkotott mesterséges világ része, és annak egyik legveszélyesebb jelensége. Sunzi a neves kínai hadtudós így foglalta össze a háború lényegét: „A háború az ország legfontosabb ügye, az élet és a halál alapja, a túlélés, illetve a pusztulás útja.”³

A háború szükségszerűsége

A fentiekből következően, a háborúnak elengedhetetlen tartozéka lenne a pusztítás, azonban a kínai hadtudomány legismertebb klasszikusának, Sunzinak a hadviselés törvényeit összefoglaló munkájában leírt gondolatai ennek ellentmondanak: „A hadsereg alkalmazásának szabálya általában (a következő): A legjobb épségben megőrizni az (elfoglalt ellenséges) államot, elpusztítani azt csak a második legjobb. A legjobb épségben meghagyni (az ellenség) seregét, elpusztítani azt csak a második legjobb. A legjobb épségben meghagyni (az ellenség elfogott) századait, elpusztítani

1 Clausewitz 2013, 41.

2 Clausewitz 2013, 65.

3 A kínai hadtudomány klasszikusai 2018, 29.

azokat csak a második legjobb. A legjobb épségben meghagyni (az ellenség elfogott) zászlóaljait, elpusztítani azokat csak a második legjobb. A legjobb épségben meghagyni (az ellenség elfogott) szakaszait, elpusztítani azokat csak a második legjobb. Ezért aki száz csatában száz győzelmet arat, még nem a jók legjobbika. A jók legjobbika küzdelem nélkül hódoltatja meg az ellenséges sereget.”⁴

Az idézetből világosan kitűnik, hogy Sunzi a hadsereg háborús alkalmazásakor az ellenséges ország és a szembenálló hadsereg épségben való megőrzését tartja a legnagyobb sikernek, míg a hadsereg pusztításra történő alkalmazását csak a második helyre sorolja. Teszi ezt annak ellenére, hogy a hadsereg alaprendeltetése, hogy háborúban a katonai erő alkalmazásával megsemmisítse az ellenséget. Sunzi szerint a katonai erő mesteri alkalmazásával úgy is kivívható a győzelem, hogy nem kerül sor pusztításra.

A vér nélküli győzelem gondolata

Sunzi gondolatait értelmezve, egyértelmű, hogy a vér nélküli győzelmet a hadsereg, a katonai erő alkalmazásával érik el. Ez látszólag ellentmond a katonai erő alaprendeltetésének, hiszen azt az ellenség harcképtelenné tétele érdekében hozzák létre és tartják fenn, amit pusztító erő alkalmazásával ér el. A vér nélküli győzelem gondolata azt sugallja, hogy a haderő sikerrel alkalmazható úgy is, hogy nem vív harcot az ellenséggel. Sunzi a háborúban a stratégia és a taktika szintjén is lehetségesnek tartja a vér nélküli győzelmet. Erre utal, hogy a fentiekben idézett felsorolásban az állam épségének meghagyásától egészen a századok, szakaszok elpusztításának elkerüléséig jut. A szabály stratégiai és taktikai szinten való alkalmazásától teszi függővé a hadvezér minősítését is: „aki igazán jártas a hadsereg alkalmazásában, úgy hódoltatja meg a(z) ellenséges) sereget, hogy csatát sem vív vele; úgy foglalja el az idegen városokat, hogy meg sem ostromolja azokat; úgy semmisíti meg az idegen államokat, hogy (a háborút) nem engedi sokáig elhúzódní. Az épen tartást szem előtt tartva kell harcolnia az égalattiban, így fegyverei nem csorbulnak ki, javai épségben maradnak.”⁵ A jó hadvezér a háborús cél elérése érdekében, ha a körülmények lehetővé teszik, kerüli a csatákat és az ostromokat. A legfőbb szempont a nem szükségszerű pusztítás elkerülése, amit az épen tartás kívánalma fejez ki. Ez az attitűd nem annyira a vér nélküli győzelem teljes mértékű megvalósítására törekszik, hanem sokkal inkább a pusztítás mérséklésére.

A vér nélküli győzelem gondolata más ókori kínai hadtudományi munkában felbukkan. Wuzi is hangsúlyozza a pusztítás mértékének redukálását: „Az ellenségre támadásnak és a város bekerítésének mindenkor az a lényege, hogy miután bevették a várost, foglalják el annak valamennyi hivatalát is, hogy maguk ellenőrizzék a hivatalnokokat, és vegyék magukhoz az (adminisztrációs) eszközeiket. A hadsereg bármely területet is foglalná el, sehol se vágja ki a fákat, ne rombolja le az épületeket, ne kobozza el a termést, ne mészárolja le a háziállatokat és ne égessék fel a készleteket, ezzel is kimutatván a népnek tisztességes szándékukat. Legyenek méltányosak azokkal, akik azt kérik, hogy megadhassák magukat, és hagyják őket békében élni.”⁶ Ez is

4 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 34–35.

5 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 35.

6 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 94.

az épen tartás követelményének figyelembevételével folytatott harcot írja le. Fontos, hogy ez a szemlélet a háborút nem a kezdettől a győzelemig (vagy vereségig) vezető egybefüggő folyamatnak tekinti, hanem olyan cselekedetek sorozataként, mely bármikor megszakítható, ha a háborút kiobbantó ok megszűnik. A pusztítást azért tartja károsnak, mivel visszafordíthatatlan változást okoz, ami megakadályozhatja, hogy a háború eredeti céljának elérésekor befejeződjön a konfliktus. Ezt írja: „A harag még örömmé változhat, a bosszúság pedig még lehet elégedettség, de az elpusztított országot nem lehet többé föltámasztani, a halottakat pedig nem lehet többé életre kelteni.”⁷

A vér nélküli győzelem legegyszerűbb módja, ha olyan mértékű erőt tudunk felmutatni, mely pusztá léténél fogva elveszi az ellenfél harci kedvét. Wei Liaozhi szerint: „Ha kimagasló vagy az uralkodói udvarban (történi stratégia megtervezésének) kérdésében, ha felelősségteljesen jársz el a kinevezések kérdésében, s ha tántoríthatatlan vagy az (ellenséges ország) határán történi átlépés kérdésében, akkor az ellenséges ország harc nélkül is behódol.”⁸ Huainan hercege megerősíti ezt a vélekedést: „Ha az ország hatalmas kiterjedésű, népe bőséges, az uralkodó kiváló, a hadvezérek lojálisak, az ország gazdag, a hadsereg erős, a szerződéseket és ígéreteket betartják, a parancsok és rendeletek világosak, akkor midőn (megszólalnak a harc kezdetét jelző) dobok és gongok, és egymással farkasszemet néz (a két sereg), az ellenség küzdelem nélkül megfutamodik és visszavonul.”⁹ A hadakozás módszereiről szóló értekezés a taktika szintjén értelmezi ezt a szabályt: „Az képes úgy aratni győzelmet, hogy ne legyen (sok) emberáldozat, akinek (katonái) megfelelő kiképzést kaptak, fegyverei pedig élesek, így az ellenfél nem meri felvenni vele a harcot.”¹⁰

A vér nélküli győzelem megvalósítása egy háborús konfliktusban a katonai erőfölény prezentálásával önmagában elérhető, mind stratégiai mind taktikai szinten. Ha egy ország vagy koalíció olyan katonai erővel rendelkezik, ami egy konfliktusban esélytelenné teszi a szembenálló fél ellenállását, egy bizonyos mértékig harc nélkül érvényesítheti az akaratát. Amennyiben a felek között nincs ilyen mértékű különbség a katonai erőben, a háború folyamán kialakítható olyan helyzet, amikor egy csata vagy ütközet előtt valamelyik fél olyan mértékű helyi erőfölényt tud létrehozni, ami a harcról való lemondásra kényszeríti a szembenálló felet.

Amennyiben mégis sor kerül a harcra, törekedni kell arra, hogy pusztítás ne lépje túl a szükséges mértéket, mert ezzel fenntartható a konfliktus gyors rendezésének lehetősége. Amennyiben az élet kímélését tartjuk fontosnak, a hadseregek működéséhez szükséges anyagi erőforrásokat kell pusztítanunk, de ez általában jelentős mértékben elnyújtja a háború időtartamát és egy gyors lefolyású konfliktusnál nagyobb mértékű rombolást okoz.

A nyugati hadművészet a vér nélküli győzelem elérésének módját elsődlegesen az ún. hadtáphadászatban látja. Vegetius nyomán Maurikiosznál is a hadvezérnek szóló bölcsességek között olvashatjuk, hogy „A hadvezér akkor éri el a legnagyobb

7 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 63.

8 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 153.

9 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 499.

10 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 319.

sikert, ha az ellenséget kiéheztetéssel, nem a fegyver erejével győzi le.”¹¹ Ez azonban nem egyenlő a pusztítás mellőzésével, hiszen ezzel kapcsolatban arról is ír, hogy „A hadvezérnek nemcsak fegyverrel kell ártania az ellenségnek, hanem az élelem és a víz révén is: a vizét ihatatlanná téve, az élelmét megmérgezve.”¹² A víz és az élelem mérgezésével hasonló hatást értek el, mint a kutak, források lerombolásával vagy az élelem elégetésével. A hadtáphadászat képes legyengíteni az ellenség katonáit és ezzel alkalmatlanná téve őket a harcra és rákényszerítve az eredeti szándékának feladására. A harc nélküli győzelem megkíméli az emberek életét, de a teremtett és az épített világ egy részének elpusztításával jár.

A háború megvívásával kapcsolatos kínai és a nyugati elvek között felismerhetünk egy jelentős szemléletbeli különbséget. Míg a nyugati hadtudomány a hadsereg háborús alkalmazásának hatékony módszereire és a szembenálló haderő legyőzésére koncentrál, addig a kínai katonai gondolkodók számításba veszik a haderő alkalmazását a háború elkerülésére vagy a már kialakult konfliktusban a veszteségek mérséklésére. Ezt a szemléletet fejezi ki a kínai orvoslás egyik alapelve, mely szerint az orvos elsődleges feladata, a paciens egészségének fenntartása, és csak másodlagos, hogy a kialakult betegséget kezelje. A párhuzam abból a szempontból is tanulságos, hogy az orvos fontos tényezője az egészség fenntartásának, miként a haderő megléte is elengedhetetlen feltétele a béke megőrzésének. A haderő alkalmazása a vér nélküli győzelem elérésére vagy a pusztítás mértékének jelentős csökkentésére, a stratégia és a taktika sajátos területe. Az alkalmazása minden esetben a korlátlan erőszak alkalmazásánál sokkal bonyolultabb folyamat, ami átgondolt tervezést igényel. Liddell Hart *Stratégia* című munkájában ennek módszerét írja le. A címet látva, először arra gondolhatnánk, hogy az általa kifejtett elvek a katonai erő hadászati szintű alkalmazási elveit taglalják, azonban a sorait olvasva, hamar egyértelművé válik, hogy a kínai hadtudósok által leírt elvekhez hasonlóan a háborús pusztítás mértékét csökkentő eljárásokat ismerteti. Az általa leírt „stratégia” a hatékony tervezéssel kidolgozott módszer, mely lehetővé teszi a frontálisan alkalmazott pusztító erő helyettesítését a közvetett megközelítéssel. Azzal, hogy új tartalmat adott a stratégia fogalmának, kénytelen megteremteti a nagy stratégiát, ami a háború politikai szintű irányítását írja le: „Amíg a stratégia csupán a katonai győzelem kivívásának problémájával foglalkozik, a nagy-stratégiának kötelező messzebbre tekintenie: ennek problémája ugyanis a béke megnyerése”¹³ – hangsúlyozza Liddell Hart azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a háború politikai célja nem feltétlenül azonos a katonai győzelemmel. „A háború, célját taglalva világos különbséget kell tenni a politikai és a katonai cél között. A kettő különbözik, de nem választható el egymástól. A nemzetek ugyanis nem önmagáért a háborúért háborúznak, hanem politikájuk érvényesítéséért. A katonai célkitűzés csupán eszköz a politikai végcél megvalósításához. Ezért minden katonai célkitűzést alá kell vetni a politikai célkitűzésnek, azzal az alapvető feltétellel, hogy a politika nem követelhet olyat, ami katonailag – vagyis gyakorlatilag – lehetetlen.”¹⁴

11 Maurikiosz 2022, 132.

12 Maurikiosz 2022, 139.

13 Liddell Hart 2002, 534.

14 Liddell Hart 2002, 517.

A terv jelentősége

Sunzi a nagy stratégia szintjén értelmezhető, vér nélküli győzelem elérésének két rendkívül figyelemreméltó módját írja le: „a legjobb hadsereg (az ellenség) terveire mér csapást; ezt követi, amelyik a(z ellenség) szövetségeit szakítja szét.”¹⁵ Az utóbbi esetben a diplomáciai eszközök alkalmazása biztosíthatja a vér nélküli győzelmet. A szövetség tagjai közötti érdekellentéteket vagy konfliktusokat felerősítve, esetleg egyoldalú előnyöket felcsillantva elérhető a kötelék felbomlása és így az ellenfél szükséges mértékű gyengítése. A harc nélkül elérhető győzelem egyik lehetőségeként Clausewitz is leírja ezt a módszert: „térjünk még át egy sajátos eszközre, mely az ellenséges haderő legyőzése nélkül hat ki a siker valószínűségére. Ez alatt olyan műveletek értendők, amelyeknek közvetlen politikai kapcsolódásuk van. Ha léteznek olyan műveletek, amelyek kiváltképpen alkalmasak ellenfeleink szövetségeinek felbontására vagy semlegesítésére, esetleg arra, hogy ezek által szövetségeseket nyerjünk meg, de még inkább javunkra szolgáló politikai kapcsolatokat aknázzunk ki, úgy könnyen megérthető, hogyan fokozhatják ezek a siker valószínűségét és miként szolgálhatnak a célhoz vezető, de az ellenséges haderő legyőzésénél jóval rövidebb úttal.”¹⁶

Az ellenség terveire mért csapás még inkább figyelemre méltó a vér nélküli győzelem megvalósításának gyakorlatában, mivel a háborús konfliktusban képes megakadályozni a katonai erő alkalmazását. Az ellenség terveinek ellehetetlenítését elérhetjük azzal, hogy olyan helyzetet teremtünk, amikor a tervének végrehajtásával nem tudja elérni a háborús célt, vagy eleve a terv végrehajtását tesszük lehetetlenné azáltal, hogy a hadereje válik képtelenné a feladat végrehajtására, vagy olyan körülményeket teremtünk, ahol a hadereje nem lesz képes megbirkózni a nehézségekkel. A terv elleni támadásként értékelhető, ha annak tartalma az ellenfél szándéka ellenére kitudódik és lehetőséget ad hatékony ellenintézkedésekre. Ez utóbbi helyzet a hírszerzés sikeres működését jelzi, melynek fontosságát Liddell Hart is kiemeli: „Bár a háborúk terén sok évszázados tapasztalattal rendelkezünk, a lélektani hadviselés terén még alig kezdünk meg a kutatásokat. Clausewitz a háborúzást tanulmányozva arra a következtetésre jutott, hogy minden katonai akciót átítat a hírszerzők tevékenysége és ezek hatása. Ennek ellenére a háborúzó nemzetek mindig hajlottak rá – vagy a szenvedélyek vitték rá őket –, hogy figyelmen kívül hagyják e következtetés folyamányait, és a hírszerzés alkalmazása helyett inkább fejjel mentek a legközelebbi falnak.”¹⁷

A terv jelentőségét az adja, hogy a háború nem céltalan, ösztönös erőszak, hanem a társadalom erőforrásainak céltudatos összpontosítása. Ennek pedig elengedhetetlen feltétele a tervszerű cselekvés.

A terv összetett fogalom, melynek kiinduló pontja a helyzet reális értékelése, tehát a körülmények, a saját és az ellenség erejének felmérése. A következő eleme a háború megvívásához szükséges körülmények megteremtésének és az ezt követő cselekvésnek elgondolása. A terv legfontosabb eleme a cél megfogalmazása, a háború

15 *A kínai hadtudomány klasszikusai* 2018, 35.

16 Clausewitz 2013, 60–61.

17 Liddell Hart 2002, 498.

befejezésének és az új béke körülményeinek elgondolása. „A háború célja egy – akár csak a saját szempontunkból – jobb béke elérése. Éppen ezért alapvetően fontos, úgy viselni hadat, hogy állandóan szem előtt tartsuk azt a békét, amelyet meg akarunk teremteni”¹⁸ – írja Liddell Hard.

A terv felvázolja azt a szakaszokra osztott folyamatot, melynek eredményeként elérhetjük a háború célját, és megjelöli az ennek során elérendő részcélokat. Az egyes fázisokban azt is figyelembe kell venni, hogy milyen következménnyel jár, ha nem teljesül a kitűzött részcel? Van-e alternatív megoldás, ami biztosíthatja az eredeti háborús cél elérését, vagy le kell mondani az eredeti szándékról, ami esetleg a háború befejezését is jelentheti.

A terv a háborúban részt vevő felek szándékának konkrét formája. A szándék a háborús akarat tartalma, ami a konfliktus megoldásának módját határozza meg. Mivel a háború – Clausewitz megfogalmazásában – „az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük”,¹⁹ a terv végrehajtásának megzavarásával vagy ellehetetlenítésével az ellenség háborús akaratát tudjuk kioltani, a saját akaratunkat rákényszeríteni és akár vér nélkül győzelmet aratni egy háborús konfliktusban. Ezt a gondolatot írja le Zrínyi Miklós is a *Vitéz hadnagy* című munkájának 30. aforizmusában: „Minden győzelem jó és nagy, de az mely a mi akaratunk és vérontás nélkül meglehet, legjobb és szebb és dicsőségesebb.”²⁰

A győzelmet befolyásoló tényezők

Clausewitz definíciója szerint a „a háború nem pusztán politikai aktus, hanem valóságos politikai eszköz, a politikai érintkezés folytatása, annak más eszközökkel való megvalósítása.”²¹ Hozzátehetnénk, hogy a külpolitika, a külpolitikában realizált érdekek rendszerint a belpolitikában gyökereznek. Klasszikusan egy ország hadereje testesíti meg azt a szervezetet, mely az érdekeknek egy idegen hatalommal szembeni érvényesítését megvalósítja. Ennek különböző módozatai vannak. Önmagában a fegyveres erő léte és ereje képes nyomatékot adni az akaratnak, már akkor is, ha az ország határát nem lépte át. Képes nyomást gyakorolni egy adott terület megszállásával, anélkül, hogy pusztító erőt alkalmazna. Ezekben az esetekben feltételezhető, hogy a szembenálló hatalom passzív magatartást tanúsít. Ha aktív ellenállással kerül szembe, akkor a haderő ennek legyőzésére alkalmazza a rendelkezésére álló erőt. Clausewitz meghatározza azt a három tényezőt, melyek a háború célpontjai és uralásuk a győzelem feltétele.

„Mit jelent egy állam védtelenné tétele, ám itt rögtön három dolgot kell megkülönböztetnünk, amelyek mint három általános tárgy, minden egyebet is magukban foglalnak. Ezek pedig az ellenség hadereje, országa és akarata. A haderőt meg kell semmisítenünk, azaz olyan helyzetbe juttatnunk, hogy a harcot ne tudja folytatni többé. Itt rögzítenünk kell, hogy a továbbiakban »az ellenséges haderő megsemmisítése« kifejezés

18 Liddell Hart 2002, 539.

19 Clausewitz 2013, 39.

20 Zrínyi 2021, 146.

21 Clausewitz 2013, 55.

alatt kizárólag ezt értjük. Az ellenség országát el kell foglalnunk, mert abban új haderő alakulhatna meg. Még akkor is, ha mindkettő megtörtént, a háborút, vagyis a szembenálló felek ellenséges feszültségét és hatását mindaddig nem lehet befejezetteknek tekinteni, amíg az ellenség akaratát meg nem törtük, vagyis a kormányzatot és a szövetségeseit rá nem bírtuk a béke aláírására, vagy a népet a behódolásra, mert még az ország teljes birtokbavétele esetén is, a harc újból fellángolhat annak belsejében vagy a szövetségeseik segítségével.²²

A Clausewitz által meghatározott három tényező – haderő, ország és akarat – együttese hozza létre egy állam háborús képességét. A haderő realizálja a pusztító erőt, az ország a mennyiségét, az akarat pedig az időtartamát. Ennek megfelelően, a fegyveres konfliktus során elért háborús győzelemnek, csak egyik feltétele a haderő legyőzése, mivel ezzel egyidejűleg az ország felett is át kell venni az ellenőrzést, és ki kell oltani a háborús akaratát. Ez a győzelem állapota, de mindhárom feltétel egyidejű megvalósulása, csak ritkán teljesül. A valóságban rendszerint egymást követő, egymásra épülő folyamat. Először a haderő legyőzésére kerül sor, majd az ország megszállására és végül a háborús akarat kioltására. A háború kezdetén ezzel ellentétes folyamat játszódik le. Először a társadalom politikai vezetése felismeri, hogy a kitűzött célt katonai erő alkalmazásával érheti el. Ez realizálja a háborús akaratot, ami mozgósítja az ország erőforrásait és létrehozza a hadsereget, mely az erőszak alkalmazásával eléri a célt. A folyamatban a tényezők sorrendje kötött és nem felcserélhető, hiába születik meg a politikai akarat, az ország erőforrásainak mozgósítása nélkül a hadsereg megindítása csak egy rövid életű, vereségre ítélt kaland, de a gazdasági erő mozgósítása is értelmetlen, ha nem jön létre a harcolni képes fegyveres erő. A kiinduló pont minden esetben a politikai cél megfogalmazása után a háborús akaratának felépítése és fenntartása. Ez a társadalom döntése a háború mellett, azonban a történelem során az eltérő uralmi rendszerekben másként működött a háborús akarat kialakítása. Az autokratikus társadalmakban az egyszemélyi vezető hozza meg a politikai döntést, és ő az akarat realizálásának első láncszeme. Ideális esetben a nép fenntartás nélkül követi a vezetőt, aki uralkodik felettük, azonban már eleve az uralkodói hatalom megszerzése és fenntartása is erőszak alkalmazásával történik. Itt a hadseregnek nem csak a háború megvívása a feladata, hanem az uralkodó hatalmának fenntartására szolgáló eszköz a saját népével szemben. Történelmi példák bizonyítják, hogy a háborús győzelem elérhető volt pusztán az uralkodó kikapcsolásával a döntési láncból. Elég volt egy fegyveres összecsapás, ahol az életét veszítette vagy fogságba került, vagy egy sikeres merénylet, vagy éppen egy palotaforradalom. Minél nagyobb volt a hatalom koncentrációja az uralkodó kezében, és minél nagyobb volt az erőszak szerepe a hatalom fenntartásában, annál teljesebb volt a győzelem az egyszemélyi vezető kikapcsolásával. A hatalom és az ehhez kapcsolódó döntések bizonyos mértékű megosztása jelentősen növelheti az állam ellenálló képességét. Amennyiben a döntés a társadalom kollektív akaratán alapul, a hadsereg elveszti a hatalom fenntartásában betöltött szerepét, és a fegyveres harc közösségi feladat lesz. Az autokráciákkal szemben a demokráciákban a hatalom alapja nem az erőszak, hanem a konszenzus (törvény: a jogok és köteleességek rendszere). Ennek megfelelően az erőszak elsődleges tényezője, a hadsereg nem lehet

22 Clausewitz 2013, 57–58.

eszköze a demokrácia megteremtésének, mivel csak erőt tud megjeleníteni. A demokrácia a hadsereg feladatát a külső hatalommal szembeni erőszak alkalmazására korlátozza, azonban a létrehozásában és fenntartásában eltérő mintákat követhet. Amennyiben a társadalomban a döntéseket kollektíven hozzák, de a háborús feladatok végrehajtására hivatásos hadsereget tartanak fenn, a fegyveres erő megsemmisülése után az ország kiszolgáltatottá válik az idegen hatalomnak. A népben megmaradhat a háborús akarat, ellenszegülhet a hódítónak, de nem rendelkezik az önrendelkezésének visszanyeréséhez szükséges erővel. Ilyen esetekben az ellenállás megtörése miatt a hódító a végleteleg folytathatja a lakosság és az ország pusztítását, az akarat megtörése érdekében. Amennyiben a demokratikus társadalom a döntésekben részt vevő állampolgáira alapozza a fegyveres erőt, az így létrejövő néphadsereg az egész társadalomra kiterjed és a tényleges győzelem érdekében a hódító végletes esetben az egész lakosság és az ország elpusztítására kényszerül a győzelem érdekében.

A vér nélküli győzelem

A vér nélküli győzelem megvalósítása érdekében, a háborúban kialakítható olyan harcászati, hadművelleti, hadászati helyzet, mely az ország hadseregének harcképtelenségét okozza. Ez azonban még nem egyenlő a győzelemmel, ha megmarad a háborús akarat, amit az ország vezetői és a nép képviselhet. A vér nélküli győzelem legfontosabb feltétele a háborús akarat, az ellenállás szellemének megtörése. Amikor az első világháborúban bebizonyosodott, hogy az országokból alakult koalíciók a gazdasági erejükre és a lakosságukra támaszkodva, azok kimerüléséig képesek folytatni a harcot, és a győzelmet nem a csatatereken elért siker hozta el, Giulio Douhet a légiháború elméletével²³ a hadsereg harcát a győzelem feltételei között hátra sorolta, és az ország lerombolását, a lakosság pusztítását és ezáltal a háborús akarat megtörését látta célra vezetőnek. Az általa javasolt fegyverek nem a küzdelem hagyományos eszközei, nem valós fegyverek, hanem a minél nagyobb rombolóerejű bombák, melyek az épített világ megsemmisítésére, valamint a harci gázok, melyek a lakosság elpusztítására alkalmasak. Természetesen ennek során a teremtett világot is pusztítják, melynek eszközei a különböző gyújtó anyagok, mint például a napalm vagy a növényzetet elpusztító vegyszerek, amit a vietnami háborúban az amerikai erők alkalmaztak. Az ország és a lakosság pusztításán keresztül a háborús akarat végleges megtörésének totális eszköze a nukleáris bomba, melynek alkalmazása totálissá teheti a rombolást, képes elpusztítani a szemben álló hatalmat, és kioltani a háborús akaratot, mint azt a második világháború végén Japán ellen alkalmazott atombombák bizonyították. Ezzel együtt a nukleáris fegyverek elterjedésével az ország és a nép elpusztítása elvesztette a gyakorlati hasznát a győzelem eszközei között, mivel az így meghódított terület a győztes számára is használhatatlanná válik. A totális fegyver alkalmazása nem lehet politikai cél, hiszen végső esetben az egész világ pusztulásához vezethet.

Liddell Hart felismerte azt, hogy a nukleáris korszakban, a világ teljes elpusztítására képes fegyverek árnyékában a háború továbbra sem veszített a jelentőségéből, és megmaradt a politika eszköztárában. Ezzel együtt a pusztítás mértékét csökkenteni

23 Douhet 1971.

kell és folyamatosan kontroll alatt tartani, mert az eszkalálódása elvezethet a nukleáris fegyver öngyilkos alkalmazásához. Az interkontinentális ballisztikus rakéták, később a rakétahordozó tengeralattjárók és a mozgó indítóállványra telepített szárazföldi rakéták, lehetőséget adnak az öngyilkos megtorló válaszcsapásra.

A győzelem feltételei között továbbra is a háborús akarat megtörése áll első helyen, azonban Liddell Hart azokat a módszereket keresi, melyeknél nem a pusztítás mértékének növelésével érjük el az akarat megtörését, hanem a döntéshozatal folyamatára és az azt megvalósító rendszer működésére hatunk.

Az általa javasolt módszer a megingatás, melynek lényegét így foglalja össze: „Ha a természetesen várható irányban támadunk, ez megszilárdítja az ellenfél egyensúlyát, és így növeli ellenállásának erejét. A háborúban, akár csak a birkózásban, aki úgy akarja padlóra vinni ellenfelét, hogy nem vet gáncot, és nem igyekszik kibillenteni az egyensúlyából, az csak magát meríti ki, méghozzá az ellenfélre kényszerített erőfeszítésnél jóval nagyobb arányban. Ilyen típusú módszer alkalmazása mellett a siker csak a valamilyen területen elért roppant nagy erőfölény esetén lehetséges, s az eredmény még ilyenkor is hajlamos elveszíteni döntő jellegét. A legtöbb hadjáratban az ellenség pszichológiai és fizikai egyensúlyának megingatása bizonyult a győzelem létfontosságú előfeltételének. Az egyensúly megingatását a – szándékos vagy szerencse hozta – közvetett stratégiai megközelítés teszi lehetővé.”²⁴

Az általa felvázolt módszer közvetlenül az akaratot támadja, a döntéshozó döntési képességének megzavarásával. A Clausewitz által meghatározott három tényező: a hadi erő, az ország és az akarat közül a hadi erő és az akarat létrejötté egy folyamat eredménye, melynek megzavarása jelentősen csökkentheti vagy akár ki is olthatja azt. A hadi erő egy gyűjtőfogalom, mely magában foglalja egy ország katonai erejének megteremtését, fenntartását és alkalmazását. Ez utóbbi terület tovább bontható hadászati, hadműveleti és harcászati szintű alkalmazásra. Az akarat a politikai döntéshozatal során kialakított háborús szándék, melynek folyamatos fenntartása a háború megvívásának alapvető feltétele. A közvetett megközelítés eszközei a zavarás és a befolyásolás fogalomkörébe sorolhatók és a katonai gondolkodásban már a kezdetektől jelen vannak. Ez képviseli a hadművészetben a művészetet, a hadicselek mesteri alkalmazása, ami a vér nélküli győzelem forrása. Liddell Hart arra hívja fel a figyelmet, hogy a zavar és a befolyásolás a történelem folyamán az esetek többségében nem előre eltervezett módon került alkalmazásra, és a sikeres hadvezérek általában csak felismerték és kihasználták a kedvező helyzetet. A katonai tervezés azonban lehetőséget ad a tudatos alkalmazására ezeknek a tényezőknél, ami a modern kor stratégiájának lényegét kell, hogy képezze. Így ír erről a katonai vezető feladatával kapcsolatban: „Igazi feladata ezért nem az, hogy a csatát keresse, hanem hogy olyan stratégiai helyzetet teremtsen, amely annyira kedvező, hogy ha egymaga nem hozza is meg a döntést, az ebből indított csata mindenképpen elérje azt. Más szóval, a stratégia célja a megingatás, melynek következménye lehet az ellenség összeomlása vagy könnyebb szétzúzása az ütközetben. Az összeomláshoz szükség lehet bizonyos harctevékenységre, anélkül hogy az csata jellegét ölténé.”²⁵

24 Liddell Hart 2002, 25.

25 Liddell Hart 2002, 499.

A háború evolúciója

Clausewitz megállapítása szerint „az ellenséges haderő megsemmisítése az alapja valamennyi háborús tevékenységnek, végső támpontja valamennyi kombinációnak”.²⁶ Ez a tétel világosan kimondja, hogy a háború és ezen belül a harc egyetlen célja az ellenség megsemmisítése. Ennek elsődleges eszköze a csapás, mely a tűz és manőver együttese. A pusztítás módját és mértékét meghatározza a tűz és a manőver működtető energia fajtája. Ez a kora újkorig az izomerő volt. A tűz és a manőver együttesének csúcsterméke ebben az időszakban a páncélos nehézlovas, a korabeli csaták leghatékonyabb résztvevője. Az izomerőt felváltó kémiai energia először a tűz oldalán jelent meg, a manőver csúcsát azonban továbbra is a ló izomereje jelentette, melynél a sebesség növelésével igyekeztek kompenzálni a kémiai energia nagyobb hatékonyságát. Ez a versenyfutás az első világháborúban ért véget, amikor a manőver oldalán az izomerő véglegesen elbukott a tűz kémiai energiájával szemben. Az első világháború második felében azután megjelenik a manőver oldalán is a kémiai energia a robbanómotorok képében, ami visszahozza a tűz és a manőver egyensúlyát. A 20. század második felében a tűz oldalán megjelenő nukleáris fegyver és a manőver oldalán a rakéatechnika, a kémiai energia kiteljesedése. A 20. század vége a tűz és a manőver területén egy újabb energia, az információ egyre nagyobb szerepét hozta el. A tűz oldalán a potenciális célpontokról megszerzett információk (felderítési adatok) képesek rendkívüli mértékben növelni a kémiai energiát használó fegyverek hatékonyságát, de az információ fegyverként való felhasználásának elsődleges és leghatékonyabb módja az ellenség akaratának megtörésére való alkalmazása. A megtévesztés, dezinformáció, propaganda hatékonysága attól függ, hogy milyen hatékonysággal jut el a háborús akarat képviselőihez, és mennyiben képes befolyásolni őket. Visszatérve a tűz és a manőver kettőséhez: a befolyásoló információ a tűz, azonban szükség van olyan eszközre a manőver oldalán, ami képes eljuttatni az információt az akarat megtestesítőihez. Az információs hálózatok (Internet, mobil kommunikáció, média) teremtették meg az információs manőver eszközt. Ezek segítségével a befolyásoló információval képesek vagyunk az egyéneket, a befolyásolni és az akarat gyökerére hatást gyakorolni.

A háború evolúciója során a clausewitzi három tényező – a haderő, ország és akarat – közül kezdetben a haderő fizikai legyőzése kapott szerepet. Az újkori háborúkban az ország rombolása és a lakosság pusztítása, ezen keresztül az akarat megtörése került előtérbe, azonban a 21. század információs technológiája lehetővé teszi, hogy közvetlenül az akaratot támadjuk a befolyásolással. Az információval mért csapás eredményezhet vér nélküli győzelmet, azonban beindíthat a társadalomban önpusztító mechanizmusokat is.

Ennek egy változatát mutatja be Rumaan Alam *Távol a világtól* című könyve,²⁷ melyben egy vidéki házban pihenő család fokozatosan elszenvedője lesz annak, hogy a modern információs rendszerek (média, mobiltelefon, Internet, GPS) megszűnnek működni, ennek hatására szétesik a társadalom és az emberek egymás ellen fordulnak. Itt nem derül ki a zavar eredete, azonban a mindennapi életünkben már

26 Clausewitz 2013, 66.

27 Rumaan Alam 2021.

ma is tapasztalhatjuk a társadalom létfenntartó információs rendszereibe hatoló hackerek, számítógépes vírusok pusztító hatását, melynek egyik végletes megnyilvánulása lehet, ha valaki vagy akár a mesterséges intelligencia nukleáris erőművek vagy fegyverrendszerek felett képes átvenni az irányítást.

Az információ fegyverként való alkalmazásának leírásával találkozunk az Ószövetségi Bibliában. A *Teremtés könyvének* 11. fejezete elmeséli a bábeli torony történetét, amikor az egynyelvű emberiség összegyűlt, hogy az égig érő tornyot építsen. Az Úr fenyegetésnek vette az együttműködő emberek összehangolt tevékenységét, mely a hatalmát veszélyeztette. „Így szólt: „Nézzétek, egy népet alkotnak, és egy nyelvet beszélnek. Ez csak a kezdete tevékenységüknek. Ezután semmi sem lesz nekik lehetetlen, aminek a megvalósítását elgondolják. Ezért szálljunk le és zavarjuk össze nyelvüket, hogy senki ne értse a másik nyelvét! Az Úr tehát szétszórta őket onnét az egész földön, s abba kellett hagyniuk a város építését. Ezért nevezik azt Bábelnek, mivel az Úr ott zavarta össze az egész föld nyelvét és onnét szórta szét őket az Úr az egész földön.”²⁸ Ez a kommunikációra mért csapás közvetlenül az akarat kioltását eredményezte, egyben első példáját adta az információ fegyverként való alkalmazásának.

Összegzés

A háború elsődleges célja az ellenfél akaratának megtörése. Az erőszak és pusztítás ennek eszköze, azonban a technológiai fejlődés eredményeként megteremtődött annak a lehetősége, hogy ezek alkalmazása nélkül érijük el az ellenfél befolyásolását és akaratának megtörését. A 21. század kezdetén tanúi vagyunk annak a folyamatnak, melyben az információs technológiák korábban elképzelhetetlen mértékben megnövelik a pusztítás hatékonyságát, azonban itt lenne az ideje Liddell Hart stratégiájának szellemében átgondolni az információs megingatás előtérbe helyezését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Carl von Clausewitz 1917. *A háborúról*. Ford: Szabó Júlia. Budapest: Zrínyi Kiadó.
Giulio Douhet 1971. *A légiuralom*. Budapest: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.
A kínai hadtudomány klasszikusai 2018. *A kínai hadtudomány klasszikusai*.
Ford. P. Szabó Sándor és Tokaji Zsolt. Budapest: Dialog Campus.
Liddell Hart 2002. *Stratégia*. Ford. Soproni András. Budapest: Európa Könyvkiadó.
Maurikiosz 2022. *Sztratégikon*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
Rumaan Alam 2021. *Távol a világtól*. Budapest: Gabo.
Szent Biblia <https://szentiras.hu/SZIT> (Megnyitva 2024. 10. 20.)
Zrínyi Miklós 2021. *Hadtudományi munkái*. Budapest: Zrínyi Kiadó.

28 Szent Biblia Ter. 11, 6–9.